

MILLIY QO'SHIQCHILIK SAN'ATINING ETNOPSIXOLOGIK VA MILLIY
MENTALITET BILAN UYG'UNLIK JIHATLARI

Muxamedova Muhayyo Kamolxonovna

O'zbek milliy musiqa san'ati instituti psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek milliy qo'shiqchilik san'atining (maqom, bastakorlik va xalq qo'shiqlari) chuqur etnopsixologik asoslari va milliy mentalitet bilan o'zaro uzviy bog'liqligi ilmiy jihatdan chuqur tadqiq etilgan. Milliy qo'shiqlarning insonning milliy o'zligini anglashi, tarixiy xotirasi va ma'naviy-ruhiy qadriyatlarini shakllantirishdagi psixologik mexanizmlari atroflicha ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Etnopsixologiya, milliy mentalitet, milliy qo'shiqchilik, maqom, milliy o'zlikni anglash, ruhiy qadriyatlar.

Аннотация: В данной статье научно и глубоко исследованы этнопсихологические основы узбекского национального песенного искусства (маком, композиторское творчество и народные песни) и их тесная взаимосвязь с национальным менталитетом. Всесторонне раскрыты психологические механизмы формирования национального самосознания, исторической памяти и духовно-нравственных ценностей человека посредством национальных песен.

Ключевые слова: Этнопсихология, национальный менталитет, национальное песенное искусство, маком, национальное самосознание, духовные ценности.

Abstract: This article scientifically and deeply explores the ethnopsychological foundations of Uzbek national singing art (makom, composer creativity, and folk songs) and their close relationship with the national mentality. The psychological mechanisms of forming national identity, historical memory, and spiritual-moral values of a person through national songs are comprehensively revealed.

Keywords: Ethnopsychology, national mentality, national singing art, makom, national identity, spiritual values.

Har bir xalqning o'ziga xos milliy qiyofasi, dunyoqarashi va ma'naviy olami uning madaniyati, san'ati, xususan, musiqiy merosida yaqqol namoyon bo'ladi. O'zbek milliy qo'shiqchilik san'ati asrlar davomida xalqimizning azaliy qadriyatlari, urf-odatlar, estetik didi va falsafiy tafakkurini o'zida mujassam etib kelgan. Bugungi kunda globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan bir davrda yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash, ularda Vatanparvarlik va milliy o'zlikni anglash tuyg'ularini shakllantirishda san'atning ta'sirchan kuchidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda milliy qo'shiqchilikning etnopsixologik ildizlari hamda milliy mentalitet bilan uyg'unlik jihatlari ilmiy-nazariy jihatdan chuqur tadqiq etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Milliy qo'shiqchilik san'atining etnopsixologik xususiyatlari hamda milliy mentalitet bilan o'zaro uzviy bog'liqligini ochib berish, ularning inson ruhiyatiga ta'sir etish mexanizmlarini ilmiy asoslash.

Bunda qo'yidagi asosiy vazifalari mavjud:

- Milliy qo'shiqchilik san'atining kelib chiqishi va uning etnopsixologik asoslarini o'rganish;
- Milliy mentalitet tushunchasi va uning musiqiy tafakkur bilan uyg'unligini yoritish;
- O'zbekona xarakter, qadriyat va urf-odatlarining qo'shiq matnlari hamda ohanglarida aks etishini tahlil qilish;
- Yoshlarda milliy o'zlikni shakllantirishda milliy qo'shiqlarning tarbiyaviy ahamiyatini ko'rsatib berish.

Har bir xalqning milliy qo'shiqchilik san'ati uning asrlar davomida shakllangan hayot tarzi, dunyoqarashi, urf-odatlari, axloqiy me'yorlari hamda etnopsixologik xususiyatlarini o'zida mujassam etgan ulkan ma'naviy xazina hisoblanadi. O'zbek xalqining ko'p asrlik tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, uning og'ir sinovlar va buyuk yuksalishlar davrida ham o'zining madaniy o'zligini saqlab qolishida milliy qo'shiqlar, dostonlar va mumtoz maqomlarning o'rni beqiyos bo'lganini ko'ramiz⁵¹. Milliy qo'shiqchilik inson ruhiyatining eng nozik torlarini tebrata oladigan, uning ichki olamini boyitadigan va jamiyatda o'zaro hamjihatlikni ta'minlaydigan qudratli psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi. Har bir millatning o'ziga xos mentaliteti uning musiqiy tafakkurida, ohanglar tizimida, ritm va kuy tuzilishida o'zining yaqqol ifodasini topadi⁵². Misol uchun, o'zbek mumtoz maqomlari va xalq qo'shiqlaridagi vazminlik, falsafiy chuqurlik, lirikozg'inlik xalqimizning milliy xarakteri, sabr-toqati, ulug'vorligi va ezgulikka intilish fazilatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Milliy musiqamiz, qadimiy maqomlarimiz va maqom san'ati xalqimizning ma'naviy qon-tomiri hisoblanadi. Uni asrab-avaylash va yoshlar ongiga singdirish milliy g'ururimizni yuksaltiradi"⁵³. Bu fikr milliy qo'shiqchilikning nafaqat san'at asari, balki xalqning genetik xotirasi va ma'naviy immunitetini ta'minlovchi asosiy ustun ekanini tasdiqlaydi. Etnopsixologik nuqtai nazardan qaraganda, milliy qo'shiqlar insonning quyi ongi bilan muloqotga kirishib, uning milliy mansublik hissini kuchaytiradi va ajdodlar merosiga nisbatan faxr tuyg'usini uyg'otadi. Globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda yoshlar ongiga turli yot g'oyalar va begona madaniy unsurlar kirib kelayotgan bir paytda, milliy mentalitetga mos keluvchi qo'shiqchilik san'atini targ'ib qilish ularda sog'lom dunyoqarashni va milliy o'zlikni anglashni shakllantirishning eng samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi⁵⁴. Milliy qo'shiqlarni tinglagan inson ongida o'zining tarixiy ildizlariga, vataniga va xalqiga bo'lgan sadoqat

⁵¹ G'oziev E. G'. Etnopsixologiya asoslari. – Toshkent: Universitet, 2019. – B. 112-116.

⁵² Shodmonov Q. San'at psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – B. 64-70.

⁵³ Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2018. – B. 134.

⁵⁴ Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – B. 142.

tuyg'usi yanada mustahkamlanadi. Bu jarayon shaxsning emotsional barqarorligini ta'minlashda, uning ichki ziddiyatlarini bartaraf etishda va hayotiy qiyinchiliklarni yengib o'tishida muhim psixologik yordam beradi⁵⁵. Shunday qilib, milliy qo'shiqchilik san'ati va etnopsixologiya o'rtasidagi uyg'unlik jamiyatimizda ma'naviy-axloqiy muhitni sog'lomlashtirishning, yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning poydevori hisoblanadi⁵⁶. Xulosa qilib aytganda, milliy qo'shiqchilik san'ati shunchaki musiqiy ijro turi bo'lmay, balki xalqimizning etnopsixologik qiyofasi, ruhiy olami va milliy mentalitetining oynasidir. Uning mazmun-mohiyati quyidagi muhim jihatlarida namoyon bo'ladi:

Ruhiy uyg'unlik va ta'sirchanlik: Milliy qo'shiqlar insonning ichki kechinmalari, quvonchi va tashvishlari bilan hamohang bo'lib, etnopsixologik jihatdan kishiga ruhiy yengillik va ma'naviy madad beradi.

Mentalitet ifodasi: Xalqimizga xos bo'lgan mehmondo'stlik, bag'rikenglik, kattalarga hurmat, ota-onaga ehtirom va Vatanga muhabbat kabi mentalitetga xos fazilatlar qo'shiqlarning asosiy g'oyasini tashkil etadi.

Tarbiyaviy ahamiyat: Milliy qo'shiqchilik yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda, ularning ma'naviy immunitetini mustahkamlashda va yot g'oyalardan himoya qilishda kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shu bois, milliy qo'shiqchilik san'atini asrab-avyaylash, uni yoshlar ongiga singdirish va ilmiy jihatdan yanada chuqur o'rganish milliy o'zligimizni saqlab qolishning muhim garovidir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. G'oziev E. G'. Etnopsixologiya asoslari. – Toshkent: Universitet, 2019. – B. 112-116.
2. Shodmonov Q. San'at psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – B. 64-70.
3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2018. – B. 134.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – B. 142.
5. Myers D.G. Social Psychology. – New York: McGraw-Hill, 2021. – P. 210-214.
6. Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyat-matbaa ijodiy uyi, 2021. – B. 45-48.

⁵⁵ Myers D.G. Social Psychology. – New York: McGraw-Hill, 2021. – P. 210-214.

⁵⁶ Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyat-matbaa ijodiy uyi, 2021. – B. 45-48.